SUOMEN ASIANAJAJALIITTO
FINLANDS ADVOKATFÖRBUND

Eduskunnan lakivaliokunnalle

24.5.2016

Lausuntopyyntönne 19.5.2016; U 1/2014 vp

VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄ EDUSKUNNALLE EHDOTUKSESTA EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON DIREKTIIVIKSI (VAPAUTENSA MENETTÄNEIDEN OIKEUSAPUA KOSKEVA DIREKTIIVI)

Pyydettynä lausuntona esitän Suomen Asianajajaliiton (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) puolesta kunnioittaen seuraavaa:

Kaikilla vapautensa menettäneillä tulisi olla paitsi oikeus myös tosiasiallinen mahdollisuus asianajajaan viipymättä vapaudenmenetyksen jälkeen, riippumatta siitä mihin vapaudenmenetys perustuu. Vähäisinä pidettäviin rikosasioihin ei tulisi suhtautua toisin, eikä jättää niitä direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle. Vapaudenmenetys asettaa erityisiä haasteita puolustusoikeuksien ja siten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiselle. Yleisellä tasolla erityinen oikeussuoja vapaudenmenetystilanteissa on tarpeen kuitenkin myös aiheettomien vapaudenmenetysten torjumiseksi, vapaudenmenetysten vähentämiseksi ja niiden keston lyhentämiseksi. Viimeksi mainittujen tavoitteiden saavuttamista ei edistä se, jos tosiasiallinen oikeus avustajaan vapaudenmenetystilanteessa on harkinnanvarainen ja liittyy vain tietynlaisiin vapaudenmenetysperusteisiin.

Lähiaikoina kansalliseen täytäntöönpanoon tulevalla ns. avustajadirektiivillä (2013/48/EU) tavoitellaan muun ohella sellaista oikeustilaa, jossa jokaisella rikosepäilyn perusteella vapautensa menettäneellä olisi tehokas oikeus ja tosiasiallinen mahdollisuus avustajaan ilman aiheetonta viivytystä vapaudenmenetyksen jälkeen, riippumatta siitä millaisesta rikoksesta häntä epäillään. Avustajadirektiivin mukainen oikeus avustajaan syntyy vapaudenmenetyksen perusteella, rikoksen vähäisyydestä huolimatta (ks. 2 artiklan 4 kappale). Olisi luontevaa, jos vapautensa menettäneiden oikeusapua koskeva direktiivi lähtisi samasta periaatteesta.

Vapaudenmenetystilanteessa on olennaista saada avustaja nopeasti ja varmasti. Tämän oikeuden turvaaminen edellyttää systemaattisia takeita siitä, että avustajat saavat työstään korvauksen. Jos asiaan liittyy epävarmuutta, sama epävarmuus ulottuu

avustajan saamiseen. Suomessa rikosepäilyn perusteella vapautensa menettäneen tosiasiallinen mahdollisuus saada avustaja ajoissa voi riippua siitä, täyttyvätkö laissa säädetyt edellytykset puolustajan määräämiselle valtion varoista.

Jos epäilty rikos ei ole riittävän vakava, tehtävään ei pääsääntöisesti saa puolustajanmääräystä tai sen saaminen on epävarmaa. Oikeusavun hakeminen puolestaan edellyttää selvitystä asiakkaan taloudellisista olosuhteista, eikä sellaista ole saatavissa riittävän nopeasti asiakkaalta, joka on vapautensa menettäneenä. Myös epäillyn rikoksen vähäisyys voi estää oikeusavun saamisen. Epävarmuus, joka liittyy tällaiseen tilanteeseen, on omiaan heikentämään tai hidastamaan avustajan mahdollisuuksia ottaa toimeksianto, ja siten vaikeuttamaan henkilön mahdollisuutta saada avustaja ajoissa.

Tämä tilanne olisi korjattavissa muuttamalla lakia siten, että epäillylle olisi määrättävä puolustaja, jos hän on vapautensa menettäneenä. Tällä hetkellä puolustajan määrääminen vapauden menetyksen perusteella edellyttää, että henkilö on pidätettynä tai vangittuna (ROL 2:1.1, 2 kohta). Henkilö voi olla ennen pidättämistä kiinniotettuna, lain mukaan enintään 24 tunnin ajan. Se on liian pitkä aika avustajan odottamiseen, jos puolustusoikeuksien toteutuminen halutaan turvata.

Kaikilla vapautensa menettäneillä tulisi olla oikeus avustajaan ensivaiheessa valtion varoista, riippumatta epäillyn rikoksen vakavuudesta. Vain siten voitaisiin saavuttaa se tavoite, että jokaisella vapautensa menettäneellä olisi mahdollisuus saada avustaja heti vapaudenmenetyksen jälkeen. Tämä on se vähimmäistaso, jolla vapautensa menettäneiden oikeus avustajaan voidaan tosiasiassa turvata. Kokonaisuus huomioon ottaen avustajan turvaaminen valtion varoin lyhyeksi ajaksi vapaudenmenetyksen ensivaiheessa johtaisi selvästi nykyistä tehokkaampaan prosessiin ja parempaan oikeusturvaan, sekä todennäköisesti suurempiin kustannussäästöihin kuin kustannuksiin.

Helsingissä 24. päivänä toukokuuta 2016

Satu Wartiovaara
asianajaja, Helsinki